

Uluslararası Enformasyon Akışı: Kavramsal Bir Çözümleme

Yrd. Doç. Dr. Semra AKDEMİR

anadolu üniversitesi iletişim bilimleri fakültesi
sakdemir@anadolu.edu.tr

Özet

Uluslararası enformasyon akışı dünya ekonomisi, siyaseti ve kültüründe ortaya çıkan gelişmelerin dolaysız yansıtıcısı konumundadır. Söz konusu akışın etkileri yerel, ulusal, bölgesel, uluslararası ve uluslararası düzeylere uzanan bir yaygınlığa sahiptir. Bu düzeyler arasında gerçekleşen dolayımlandırılmış ilişkiler günümüzde küresel enformasyon akışları aracılığıyla görünür kılınmaktadır. Uluslararası enformasyon akışı üzerine yapılan araştırma ve yorumlar literatürde yoğun bir birikim oluşturmaktadır. Sözü edilen araştırmalar "kültürel emperyalizm" kavramına dayalı eleştirel yaklaşımlar ile "küreselleşme" kavramına dayalı kültürelci yaklaşımlar arasındaki karşıtlık ekseninde gelişim göstermiştir. Bu çalışmada, uluslararası enformasyon akışı söz konusu kavramsal yaklaşımlar temelinde incelenmiştir. İlk olarak, savaş sonrası ABD önderliğindeki Batı tarafından formüle edilen "özgür enformasyon akışı" üzerinde durulmuştur. İkinci olarak, 1970'lerin "Yeni Uluslararası İletişim Düzeni" çerçevesinde ortaya çıkan "özgür ve dengeli enformasyon akışı" kavramı incelenmiştir. Üçüncü olarak ise küreselleşme süreci ile belirginlik kazanan alternatif nitelikli "karşı-akışlar" ele alınmıştır. Sonuçta, uluslararası enformasyon akışına ilişkin kavramsal tartışmaların daha da geliştirilmesine yönelik olarak farklı paradigmlar arasındaki etkileşimin gereğine vurgu yapılmıştır.

anahtar kelimeler: özgür enformasyon akışı, özgür ve dengeli enformasyon akışı, karşı-akışlar, kültürel emperyalizm, küreselleşme

Résumé

Flux d'information international : Une analyse conceptuelle

Le flux d'information international reflète directement les développements dans l'économie mondiale, la politique et la culture. Les effets des flux sont étendus dans les niveaux locaux, régionaux, nationaux, internationaux et transnationaux. Aujourd'hui les rapports négociés entre ces niveaux deviennent très apparents par des flux d'informations globales. Dans la littérature, il y a une accumulation intense des études et commentaires sur les flux d'informations internationaux. Ces études se sont développées sur l'axe des approches critiques qui dépendent du concept de l'impérialisme culturel et des approches culturelles qui dépendent du concept de la globalisation. Dans cette étude, le flux d'information international est examiné dans la base de ces approches conceptuelles. Premièrement, le flux d'information libre, qui a été formulé par les pays occidentaux dans la conduite des Etats-Unis après la Deuxième Guerre Mondiale, est examiné. Deuxièmement, le flux d'information libre et équilibré est contrôlé dans le cadre du Nouvel Ordre International de Communication des années 70. Troisièmement, l'alternative de contre-flux qui a pris une allure importante par le processus de globalisation est analysée. En conclusion, le besoin d'interaction entre les paradigmes dominants est souligné afin d'élaborer la discussion relative au flux d'information international.

mots-clés : *le flux d'information libre, flux d'information libre et équilibré, contre-flux, l'impérialisme culturel, mondialisation*

Abstract

International Flow of Information: A Conceptual Analysis

International flow of information directly reflects the developments in world economy, politics and culture. The effects of the flows are widespread in local, regional, national, international and transnational levels. Today the mediated relationships between these levels become visible by global information flows. There is an intense accumulation of studies and comments on international flow of information in the literature. These studies have developed on the axis of critical approaches which depend on the concept of "cultural imperialism" and culturalist approaches which depend on the concept of "globalization". In this study, international flow of information is examined on the basis of these conceptual approaches. Firstly, "free flow of information", which was formulated by Western countries in the leadership of the USA after the Second World War, is reviewed. Secondly, "free and balanced flow of information" is scrutinized in the framework of "New International Communication Order" of 1970's. Thirdly, alternative "contra-flows" which became prominent by globalization process are analyzed. In conclusion, the need for interaction between the dominant paradigms is emphasized in order to elaborate the debate related with international flow of information.

keywords: *free flow of information, free and balanced flow of information, contra-flows, cultural imperialism, globalization*

Giriş

Gündelik yaşamın akışı içinde bireyin düzensizliklerin doruğa ulaştığı toplumsal yaşamı nesnel olarak değerlendirebileceği bir görüş açısı oluşturabilmesi oldukça güçtür. Yine de, bilimsel ve güncel yargılar çerçevesinde, enformasyon teknolojisinin olağanüstü bir biçimde geliştiği gerçeğini destekleyen ve giderek güçlenen birtakım belirtileri ayırt etmek mümkündür. İnsanın çevresi tedrici olarak, ancak emin adımlarla, iletişimde bulunmaya dönük doğal ihtiyacının ve yeteneğinin hizmetine sunulan enformatik ürünlerle doldurulmaktadır. Bu tür ürünlerin en üst düzeyde örgütlenmiş biçimleri olan enformasyon ağlarıyla sarılmış bir dünyada "makro ölçekli medyatik iletiler" tarafından erişilmedik bir yeryüzü parçası tasavvur etmek artık neredeyse mümkün değildir.

Yoğun bir uluslararası/kültürlerarası ilişkiler ağının günümüzün tanımlayıcı özelliklerinden biri haline gelmesiyle birlikte uluslararası iletişim de giderek güçlenen bir konum kazanmıştır. Nitekim siyaset, ticaret, kültür ve güvenlik gibi alanlarda ortaya çıkan sorunlar bir zamanlar yerel olan ve dış baskılara açık bir özellik taşıyan güçlerle ilişkilendirildikçe uluslararası iletişim de bu gibi bağlamlar ve baskılar çerçevesinde öne çıkan karmaşık ve çok önemli bir güç haline gelmektedir (Semati, 2004:1). Uluslararası iletişimde merkezi bir yer işgal eden karşılıklı bağımlılık ve karşılıklı bağlantılılık olgusu uluslararası enformasyon akışı kapsamında belirginlik kazanır. Uluslararası enformasyon akışının en önemli bölümünü ise haber akışları oluşturur. Geleneksel haber ajansları, uluslararası televizyon kanalları ve büyük gazeteler eliyle gerçekleştirilen uluslararası haber akışı dünya siyasetinin biçimlenmesinde stratejik bir rol oynar. Ayrıca, eğlence ve eğitim materyalleri akışı, promosyon iletileri akışı, data akışı, sesli ve yazılı metin akışı da genel enformasyon akışının temelini oluşturur. Özetle, uluslararası enformasyon akışı, karşılıklı olarak paylaşılan anlamların iletişimini mümkün kılacak bir biçimde teknolojik kanallar ve kurumlar eliyle ulusal sınırlar arasında gerçekleşen hareketliliğe karşılık gelir. Bu nedenle uluslararası enformasyon akışının incelenmesi iletilerin içeriğini, hacmini ve yönünü olduğu kadar üretim ve dağıtımdan sorumlu ekonomik, siyasal, kültürel ve teknolojik yapılanmaları da dikkate almalıdır (Lehman ve Burke, 1981).

Ülkelerin sınırları arasındaki trafiğe ilişkin ortak bir tipolojiye göre akışlar ticari mal, para, insanlar ve enformasyonu kapsar. Bu dört ana türdeki hareketlilik içinde enformasyon hareketliliği giderek başat bir hale gelmektedir; zira diğer işlemler enformasyona bağımlı bir özellik kazanmakta ya da enformasyon işlemleri çerçevesinde gelişim göstermektedir. Gerçekte günümüzde sınırlarötesi işlemlerin büyük bir bölümü iletişim kapasitesi ve reklâmcılık gibi enformasyon tabanlı hizmetler tarafından desteklenmektedir. Malların ve insanların geniş coğrafi mekânlar arasında gerçekleşen nakli sözü edilen hizmetler olmadan olanaksız bir hale geleceğinden bunların sınırlar arasındaki

hareketliliği elektronik data alışverişine giderek daha çok dayanmaktadır. Öte yandan finansın hareketliliğinde de iletişim kapasitesinin ve enformasyon hizmetlerinin dağıtımı gerçekte ana ürün çizgisini oluşturur. Dünyadaki finansal işlemler telekomünikasyon kolaylıklarına, elektronik data işleme sistemlerine ve elektronik enformasyon hizmetlerine bağımlı hale gelmiştir. Turizm ise enformasyon ve iletişim teknolojilerinin kullanıma paralel bir gelişim çizgisi izlemektedir. Nitekim, turizm milyonlarca insanın olduğu kadar data ve kapitalin de yüksek hızda hareketliliğine ve yönetimine karşılık gelen karmaşık bir küresel süreç haline gelmiştir. Bu tür gelişmeler sonucunda enformasyon dünya ekonomisinde anahtar bir kazanıma, sınırlarötesi enformasyon akışı ise anahtar bir ticari etkinlik alanına dönüşmüştür (Hamelink, 1997:32-33).

Uluslararası enformasyon akışı üzerine yapılan araştırma ve yorumlar literatürde son kırk yıl itibariyle yoğun bir birikim oluşturmuştur. Uluslararası enformasyon akışlarını gündeme getiren belli başlı unsurları Mowlana şöyle sıralamaktadır:

1. Modern enformasyon ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve bunların kullanım yoluyla enformasyonun ve iletişimin doğası, hacmi ve içeriği üzerindeki etkisi.

2. Enformasyon akışlarının önemi, var olan eşitsizlikler ve bunların insanların bireysel ve özel hayatlarına olduğu kadar, ulusal ve uluslararası karar alma süreçlerine olan etkileri konusunda ulus-devletlerin, kurumların, grupların ve bireylerin artan farkındalığı.

3. Özellikle ticaret, pazarlama, eğitim ve kültür gibi alanlarla bağlantılı olarak ve siyasal, toplumsal ve ekonomik çeşitlenme eşliğinde giderek artan sayıda uluslararası ve uluslararası aktörün uluslararası enformasyon akışının neredeyse tüm yönlerinde yer alması.

4. İletişim araştırması araçlarının gelişmesi ve data birikimi, sınıflandırması, kazanımı ve paylaşımı konusundaki gelişmiş yöntemlerle birleşen karşılaştırmalı kültürlerarası çalışmaların, kamuoyu ve imaj araştırmalarının konuya yönelik ilgisinin artması.

5. Ve daha spesifik olarak, 1970'lerin yeni Uluslararası Ekonomik Düzen ve Yeni Uluslararası İletişim Düzeni çerçevesinde geliştirilen ve dile getirilen tartışma; özellikle enformasyon akışları ve iletişim politikaları üzerindeki UNESCO bildirgeleri ve etkinlikleri ile dünya kaynaklarının ekonomik ve iletişimsel yönleri arasındaki ilişkiyi ele alan ardışık tartışmalar (1986:1-2).

Yeni Uluslararası İletişim Düzeni tartışması bağlamında uluslararası enformasyon akışını konu edinen kuramsal yaklaşımlar farklı ülkeler arasında gerçekleşen akışların nicel ve nitel yönlerini ortaya koyma amaçlı karşılaştırmalı araştırmalar üzerinde temellenmiştir. Ağırlıklı olarak televizyon programcılığı ve habercilik üzerinde odaklanan bu araştırmalar ileti ve enformasyon alışverişini açısından gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında oluşan sorunları

özgürlük ve eşitlik kavramlarının karşıtlığına dayalı farklı görüşler temelinde ele alıp incelemiştir. (Nordenstreng ve Varis, 1974; Stevenson ve Cole, 1984; Meyer, 1991). Ancak Yeni Düzen tartışmasına yön veren araştırmalar karşılaştırmalı düzeyle sınırlı kalmamış; var olan sorunların, özellikle de uluslararası enformasyon dengesizliğinin, ulusal boyutta kazandığı farklı biçimler çeşitli ülkelerin medya sistemleri bağlamında ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Örneğin, Türkiye’de bu alanda gerçekleştirilen çalışmalar geçmişi bugüne bağlayan bir süreklilik içinde kendini göstermiştir. Çalışmalardan bazıları enformasyon akışına ilişkin kavramları uluslararası iletişimin genel yapılanması içinde ve karşılaştırmalı örnekler bağlamında incelerken (Topuz, 1984; Öngören, 1995), diğer bazıları da enformasyon akışındaki dengesizliklerin farklı alanlardaki izdüşümleri üzerinde odaklanmıştır (Adil, 1988; Güner, 1999; Durmuş, 2004).

Uluslararası tartışma ortamlarının da katkısıyla biçimlenen yeni kavramları ve bu kavramlara ilişkin nicel ve nitel bulguları kuramsal düzlemde gerçekleştirdikleri çalışmalar içinde değerlendiren eleştirel yazarlar dengesiz televizyon akışına ve dünyadaki televizyon yapımları ile ilgili yapısal eşitsizliklere ilişkin sorunları medya emperyalizmi, uluslarötesileşme ve bağımlılık kuramları çerçevesinde ele alıp incelemiştir; fakat daha yenilerde bu yaklaşım yetersiz bulunarak eleştiriye tabi tutulmuştur. Endüstrileşmiş ülkeleri başat, Üçüncü Dünya ülkelerini de bağımlı olarak görmek suretiyle bu kuramların çevre ülkelerin medya endüstrilerinde, program formatlarında ve izleyici alımlamasında ortaya çıkan karmaşık değişimi gözden kaçırdığı ileri sürülmüştür. Günümüzde giderek farklılaşan tartışma eğilimleri dünya ekonomisi bağlamında "kültürlerin küreselleşmesi" üzerinde odaklanmaya başlamıştır. Ağırlıklı olarak küresel kültürel aktörler, şirketler, hükümetler ve küresel izleyiciler üzerinde odaklanan küreselleşme tartışması dünyanın tek bir toplum haline dönüşmekte olduğuna ilişkin değerlendirmeler çerçevesinde yapılmıştır (Straubhaar, 1997: 284). Ancak değişik kültürel egemenlik biçimleri, melezleşme ve mücadele süreçleri üzerinde odaklanan eleştirel nitelikli kültürel çalışmaların yerel ve ulusal kültürler, kültürün küresel akışları ve küreselleşmenin belirli mekan ve kimliklere olan etkisini inceleyerek daha farklı bir kuramsal çözümleme sürecini başlattığından da söz etmek mümkündür (Durham ve Kellner, 2006:581).

Bu çalışmada uluslararası enformasyon akışının süreç içinde biçimlenen kavramsal boyutu söz konusu kuramsal yaklaşımlar temelinde ele alınıp incelenecektir. İlk bölümde savaş sonrası ABD önderliğindeki Batı tarafından formüle edilen "özgür enformasyon akışı" kavramı üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde 1970’lerin "Yeni Uluslararası İletişim Düzeni" çerçevesinde ortaya çıkan "özgür ve dengeli enformasyon akışı" kavramı incelenecektir. Son bölümde ise küreselleşme süreci ile birlikte belirginlik kazanan alternatif nitelikli "karşı-akışlar" ele alınacaktır.

1. "Özgür Enformasyon Akışı" Kavramı

Enformasyon akışının uluslararasılaşması sürecinde karşımıza çıkan en önemli kavramlardan biri olan özgür akış kavramı savaş sonrası yeni dünya düzenin bir ürünüdür ve dönemin tüm farklı özelliklerini bünyesinde barındırır. Söz konusu dönemde uluslararası iletişimin siyasal, kültürel ve sosyo-ekonomik açıdan temel bileşenleri olarak ulus-devletlerin sayısının artması ve bunların bölgesel, ulusal ve uluslararası örgütlenmeler içindeki rollerinin yoğunlaşması haber akışının kavramlaştırılması sürecini başlatan en temel etmenlerden birini oluşturmuştur. Öte yandan, Soğuk Savaş sistemi ve onun uluslararası siyasal iletişim üzerindeki etkisi; diplomasi ve gündem oluşturmanın temel bir aracı olarak propaganda ve uluslararası siyasal iktidarın kullanımı; dış politikanın ve propagandanın en önemli kanallarından biri olarak uluslararası yayıncılığın doğuşu da uluslararası enformasyon akışının kavramsallaştırılması sürecinde önemli işlevler yerine getirmiştir. Ayrıca küresel ölçekte işlev gören ve üreticileri, satıcıları ve müşterileriyle bir ithalat ve ihracat endüstrisi olarak ön plana çıkan eğlence medyası; telif hakları, entelektüel mülkiyet hakları, mahremiyet ve diğer yasal konulara ilişkin sorunlar; haber akışlarındaki eşitsizlik ve dengesizliğin artan farkındalığı da bu alanda zikredilmesi gereken diğer önemli hususlardır (Mowlana, 1996:5).

Özetlemeye çalıştığımız siyasal, ekonomik ve kültürel ortamın gereklerini karşılamak üzere işlev gören teknolojik altyapı da burada ayrıca ele alınmayı gerekli kılmaktadır. İlk yirminci yüzyıl itibarıyla ortaya çıkan iletişim teknolojisinin elektromanyetik dalgalar ve bunların alıcıların kullanımı yoluyla tüm kitleye seslenebilme olanağı vermesi kitlesel yayıncılık sistemlerinin kurulmasıyla sonuçlanmış; kağıt endüstrisinin ve diğer yan endüstrilerin kullanımıyla gazete üretiminde ulaşılan kitlesellik ise genel çerçeveyi tamamlamıştır. Nitekim, 1950-1975 yılları arasında günlük gazete baskı sayısı % 77, radyo alıcı sayısı % 417, televizyon alıcı sayısı % 3235, bir yılda basılan kitap başlığı sayısı ise % 111 oranında artmıştır (UNESCO, 1977). Öte yandan, telekomünikasyon endüstrisinin teknolojisi telgraftan telefona oradan da çok ortamlı telekomünikasyona evrilmiştir. Yeni teknoloji aşamaları geliştikçe endüstri yapısı da değişmiş ve çoklu bir satış çevresi oluşmuştur. Buna rağmen birkaç girişimin pazara egemen olduğu bir tekelin sektörde söz sahibi olması önlenememiştir. Bir telgraf devi olan Western Union, sonradan bir telefon imparatorluğu oluşturan Bell System ve onu izleyenlerin de ortaya koyduğu gibi, sektör içinde teknolojik yeniliği geliştirenler için pazar gücü artmıştır. Kamusal politikalar da gelişmekte olan endüstri eğilimlerini kolaylaştırma yönünde işlev görmüştür. Uluslararası haberleşme alanında ise dört büyük ajans - *Associated Press, United Press International, Reuters ve Agence France Presse* uluslararası haber trafiğini kendi denetimleri altına almışlardır.

Bu çerçevede dünya ölçeğindeki siyasal, kültürel, askeri, ekonomik ve iletişimsel etki alanını giderek genişleten ABD, uluslararası arenada egemen bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Anglo-Amerikan çıkarlarının güçlü temsilcisi ABD'nin devasa boyutlara varan kitle iletişim şirketleri aracılığıyla savaş sonrası yeni dünya düzeninde oluşturduğu hakimiyetin farklı yönler içerdiğinden söz etmek mümkündür. Tunstall'a göre, söz konusu dönem itibariyle finans kapitale, teknolojiye ve pazarlama kanallarına kolayca ulaşabilme ABD'de geniş ölçekli işlemlerin hızlı bir biçimde oluşturulmasında rol oynayan önemli bir etmendi. Böylesine güçlü ulusal bir temel uluslararası pazara doğru genişleyebilmeyi de sağlamaktaydı. İletişim endüstrisi ile siyasal, mali ve askeri çevreler arasındaki etkin işbirliği bu tür bir uluslararası genişlemeyi daha da güçlendirmekteydi. Ekonomik ve siyasal etmenlerin bu bütünleşmesi ABD'deki şirketlerin yalnızca teknolojik olanaklarından yararlanmasını mümkün kılmakla kalmamakta, yaygın kitle iletişim araçları formatlarını da belirlemekteydi. Bu nedenle ABD'deki iletişim endüstrisi her zaman, özellikle de İkinci Dünya Savaşı izleyen kritik dönemde, dünyanın geri kalan ülkelerinden her zaman bir adım önde olmuştu. Diğer ülkelere ise, rekabeti olanaksız kılan çok düşük fiyatlara dayalı hazır bir model sunulmuştu (1977).

Söz konusu Amerikan hakimiyetinin meşrulaştırılması sürecinde başvurulan başlıca araç, Batılı medya sisteminin üzerinde yükseldiği "düşüncelerin oluşturulması ve yayılmasına ilişkin temel hak ve özgürlükler" dizgesiydi. Liberal felsefe kapsamında ifade özgürlüğünün uluslararası iletişimde oynaması gereken rol, toplumsal iletişimde oynaması gereken rolden pek de farklı değildi. "Kendi kendini yönetim", "basının hükümet üzerindeki denetim işlevi", "ifade özgürlüğüne dayalı demokratik süreç" vb. anahtar sözcükler, sık sık uluslararası iletişim tanımlarında da yer almaktaydı. Örneğin, Merrill'e göre, özgürlük "karşılıklı anlayış ve bu yoldan da barış için gerekli olan bilinçli ve uyanık bir kamuoyunu oluşturmak için" gereklidir. Özgür bir basın, "insanlara en iyi bir biçimde hizmet eder; çünkü bilinçli bir kamuoyuna dünya çapında ihtiyaç duyulmaktadır." (1983:4) Bağımsız bir ABD Ulusal Komisyonu, haberleşme özgürlüğüne ilişkin Amerikan gündeminin hedeflerinden birini "hem yurtiçinde, hem de yurtdışında gazetecilerin haber kaynaklarına ulaşma hakkının korunması için çalışmak" olarak belirlemiştir (Mehra, 1986:15). Öte yandan, Amerikan Kongre Üyesi Dante B. Fascell'e göre, özgür düşünce alışverişine ilişkin ilkeler "kısıtlayıcı bağlardan kurtulmuş bir diyaloga, bireysel özgürlüklerin ve insan haklarının korunmasında temel bir dayanak noktası olarak en yüksek değeri atfeder... Düşünce ve konuşma özgürlüğüne ilişkin haklar ile enformasyonu yayma ve alma hakkı apaçık birer gerçektirler." (1976:11)

Özgür enformasyon akışı kavramı eleştirel görüş açısının temsilcileri tarafından farklı yönlerden değerlendirilmiştir. Örneğin, Schiller, "özgür enformasyon akışı" kavramının doğuşu ve gelişiminin Amerikan yayılmacılığı ile

paralel bir gelişim gösterdiğini yazarak, bunların aynı zamanda ortaya çıkışının tesadüfi olmadığını iddia etmiştir. Yazara göre bu gelişme, Amerikan iş dünyasının dünya kapitalist sisteminin daha ileri düzeydeki hedeflere doğru genişlemesini amaçlamaktaydı. Dolayısıyla ABD şirketlerinin atağa geçmesi tamamen ekonomik nedenlere dayanmakla birlikte, bu yayılma sürecinin kültürel/enformasyonel yönünün sağlayacağı faydalar baştan hesaplanmıştı. O yıllarda büyük Amerikan basın kuruluşlarının Amerikan endüstrisinin diğer kuruluşları ile birlikte yürüttükleri propaganda kampanyasına da değinen Schiller, bu kampanyanın hedefinin, ahlaki bir amaç ardında gizlenen Amerikan ticari çıkarlarını destekleyici bir kamuoyu oluşturmak olduğunu belirtmiştir. Yazar "özgür enformasyon akışı" öğretisinin ahlaki hedefinin, Sovyetler Birliği ve komünist ideolojiye karşı güçlü bir düşünsel argüman sağlaması bakımından da ABD'nin ideolojik hedeflerine hizmet ettiğini ifade etmiştir. Böylece İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden hemen önce, Amerikan iş çevreleri, özgür enformasyon akışı doktrinini resmi siyasal ideolojileri haline dönüştürmeyi başarmıştır (1981:162-167).

Öte yandan, Boyd-Barrett, "medya emperyalizmi" kavramı bağlamında kitle iletişimine yönelik etkinin gelişmiş ülkelerden görece olarak gelişmekte olan ülkelere doğru yayıldığını belirtmiş ve bu etki sürecinin dört kanaldan gerçekleştiğini ileri sürmüştür. Bu yönde ilk kanal tüketici açısından belirli bir teknoloji ve bir dizi tipik iletişim içeriğini ifade eden "iletişim araçları biçimi"nin dünya ölçeğinde standartlaşmasıydı. Bu standartlaşma teknolojik bağımlılık durumu oluşturmakta; diğer ülkeler açısından büyük önem taşıyan standart ürünlerin üretiminin ABD gibi sayılı birkaç ülke tarafından gerçekleştirilmesi de gelişmekte olan ülkeleri bu gibi ürünlerin ithaline bağımlı kılmaktaydı. İkinci kanal, ihracat ve dağıtım etkinliklerine konu olan organizasyon ve finans yapısına ilişkin "endüstriyel düzenlemeler dizgesi"ydi. Bu yönde dizgeyi oluşturan halkalar sırasıyla medya finansına yönelik ihracatın temelini teşkil eden çokuluslu şirketler, mülkiyet söz konusu olmadan sermaye yardımı, oluşum fikri verme yoluyla yeni medya sistemlerinin yapısal denetimi ve reklâmcılıktı. Üçüncü kanal haber seçiminde uyguladıkları ölçütlerle hizmet verdikleri pazarın toplumsal karakterini yansıtan haber ajanslarıydı. ABD, Fransa ve İngiltere kökenli özgür pazarlar gelirler açısından büyük ajanslar için en önemli pazarları oluşturmaktaydı; ancak sözü edilen ajanslar dünyanın diğer bölgelerinde yer alan medya sistemlerinin özel ihtiyaçları ve değerlerine yanıt vermede oldukça sınırlı kalmaktaydı. Dördüncü ve son kanal da kitle iletişim içeriğinin ihracıydı. Çok az sayıda ülkenin diğer ülkeler üzerindeki hakimiyeti özellikle filmlerde, televizyon programlarında, plaklarda, haberlerde, kitaplarda ve dergilerde görülmekteydi (1979:121-128). Sözü edilen kanalların süreç içinde güçlenmesi ve çeşitlenmesi "özgür enformasyon akışı"ni farklı yönlerden kuşatan aşılması zor bir referans çerçevesi oluşturmuştu.

2. "Özgür ve Dengeli Enformasyon Akışı" Kavramı

Özgür enformasyon akışı kavramı süreç içinde özgürlüğü eşitlik ilkesi ile bütünleştirmeye ve onu bir dizi sorumluluk ile çevrelemeye yönelik olarak uluslararası düzlemde bazı radikal isteklerle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu değişimde dünya konjonktüründe 1970'li yıllarla birlikte güçlenmeye başlayan birtakım gelişmeler etkili olmuştur. Nitekim, dünya kaynaklarının sınırlı olduğunun bilincine varılması ve insanlar ve uluslar arasında karşılıklı bağımlılık düşüncesinin ortaya çıkması birtakım değerlerin insan neslinin ortak mirası olduğu düşüncesinin yaygınlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Öte yandan Üçüncü Dünya/Bağlantısızlar Bloğu'nun güçlenmesi ve bunların ekonomi, siyaset, iletişim, kültür vb. konularda yeni görüşler ileri sürmesi "katılım" ve "demokrasi" kavramlarının yaygınlaşmasına ve anlamlarının zenginleşmesine; insan hakları konusunda da geniş kapsamlı yorumların belirginleşmesine neden olmuştur. Bir enformasyon toplumunun ya da bir "enformasyon ekonomisi"nin ortaya çıkarak iletişim ve haberleşmeyle ilgili sorunların dünya siyasal gündeminde rol oynamaya başlaması; egemenlik kavramının enformasyon konusunu da kapsayacak bir biçimde yeniden yorumlanması ve dünya iletişim kanallarının ABD'nin etkisi altına girmesi sonuçları giderek görünür kılan bir dizi gelişmeye yol açmıştır (Richstad ve Anderson, 1981:17-18). Oluşan bu manzara karşısında birtakım paradigmat dönüşümlerin ortaya çıkması kaçınılmaz bir zorunluluk olarak varlık kazanmıştır.

Uluslararası alanda özellikle haber akışı kalıbının doğası gereği adaletsiz olduğu; zira küresel Güney'in farklı bölgelerinden kaynaklanan uluslararası haberlerin nicelik ve nitelik açısından eşitsiz bir biçimde aktığı gözlemi dağıtımsal adalet (distributive justice) kavramına dayandırılmıştır. Bu terim "bir bütün olarak toplum tarafından hakkaniyet ilkesi gözetilerek üyelerine dağıtılan adalet"e karşılık gelmektedir. Dağıtımsal adalet 1970'lerde yoksul ülkelerin uluslararası toplumda reform yapma istekleriyle, özellikle de Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen (YUED) istekleriyle birlikte gündeme gelmiştir. Küresel habercilikte adaletsizliği sona erdirmeyi hedefleyen 1970'lerin Yeni Uluslararası İletişim Düzeni (YUID) tartışması da YUED'in içinde doğup geliştiği için haber akışlarına yönelik olarak uluslararası söylemin içine yerleşmiş olan varsayımlar gerçekte adaletin doğasına ilişkin köklü varsayımları simgelemektedir. Dağıtımsal adaletin ilkelerini uluslararası haberciliğe uyarlamaya çalışmak uluslararası politikada sarsıcı bir gelişmeye yol açmıştır; zira tarihsel süreç içinde stratejik bir konum elde eden güç ve teknolojik kapasite dışında bir şeyin haber akışlarını belirlemesi gerektiğini tartışmak süreç içinde avantajlı bir konum elde edenler için açıkça bir hayal kırıklığı oluşturmuştur. Sonuç olarak, YUID tartışmasının Birleşmiş Milletler, özellikle de onun iletişimsel sorunlardan sorumlu birimi UNESCO çerçevesinde gelişen tartışmaların en çetinlerinden birini oluşturduğunu ileri sürmek mümkündür (Alleyne, 1997:57).

1970'lerde UNESCO, Üçüncü Dünya ülkelerinin kültürlerini koruma ve ulusal iletişim politikaları oluşturma hedefine yönelik olarak çift yönlü enformasyon akışı arayışlarına sahne olmuş; bunun üzerine kurum bünyesinde haber akışı, kültürel özerklik ve tecrit politikasına ilişkin bir dizi araştırma başlatılmıştır. Uzmanlar yeni iletişim teknolojilerinin neden olduğu "kültürel yeni sömürgecilik" sorunları üzerinde durmuşlardır. 1973'te Bağlantısızlar Hareketi dengesiz enformasyon akışını giderme amaçlı olarak bir Üçüncü Dünya haber ajansı olan Bağlantısızlar Haber Ajansı'nı kurmuştur. Süreç içinde bu grup enformasyonu sömürgeci mirastan korumak için küresel iletişim sistemini değiştirme ve yeni bir enformasyon düzeni oluşturma yönündeki gerekliliği ifade etmeye başlamıştır. 1974'te UNESCO çift yönlü bir enformasyon akışının gerçekleştirilmesi doğrultusunda "özgür ve dengeli enformasyon akışı"na yönelik bir çağrı yapmış, 1976'da "gelişmekte olan ülkeleri bağımlılıktan özgürleştirme" hedefini vurgulamıştır. Aynı yıl UNESCO özgür ve dengeli enformasyon akışı ve Üçüncü Dünya ülkelerinin gereksinmelerine ilişkin konuları incelemek üzere 16 üyelik "MacBride Komisyonu"nu kurmuştur. Komisyon medya ekonomisi, yönetimi, teknolojik kullanımlar, gazetecilik eğitimi, araştırması ve standartları konusunda oluşturduğu öneriler eşliğinde "özgür akış ve daha geniş ve daha iyi bir biçimde dengelenmiş bir enformasyon akışı" üzerinde durmuş ve "yeni, daha adil, ve daha etkin bir dünya enformasyon ve iletişim düzeni" üzerindeki kararlılığını dile getirmiştir. 1978'de yine UNESCO çatısı altında farklı görüşler arasında sağlanan bir oydaşım sonucunda Kitle İletişim Bildirgesi oluşturulmuştur. Bu belge ifade ve enformasyon özgürlüğünü onaylamış, gazetecilerin haberlere ulaşmasını ve korunmasını vurgulamış ve Batılı medyadan Üçüncü Dünya ülkelerinin seslerini duyurmalarına yardımcı olmasını istemiştir. 1980'lerde Bildirgeyi uygulama yönünde bir karar alınmış ve 1983'te küresel bir kongre oluşturulmuştur (Grosswiler, 2004:116-117).

Yeni Uluslararası İletişim Düzeni arayışları çerçevesinde ana taraflardan birini oluşturan Üçüncü Dünya ülkeleri birbirleriyle bağlantılı bir dizi önermeyi tartışma gündemine taşımışlardır. Buna göre, dünya haber ajanslarının haberleri tekel altına alması nedeniyle Batının yabancı, uygunsuz değerleri ve hayat tarzları "kültürel emperyalizm"e yol açan "tek yönlü akış" yoluyla gelişmekte olan ülkelere empoze edilmekte ve böylelikle geleneksel kültürler tehdit altında kalmaktadır. Nitekim Üçüncü Dünyadan kaynaklanan haberler çoğunlukla olumsuz ve çarpıtılmış bir görünüm sergilemektedir. Varolan iletişim kanalları Kuzey-Güney yönlü dikey bir özelliktedir; Güney-Güney akışlarını içeren yatay iletişim ise çok yetersizdir. Gelişmekte olan uluslar özgür bir basını finanse edememektedirler. Bu nedenle maddi ihtiyaçların giderilmesi ifade özgürlüğünden önce gelmelidir ve medya da ulusal kalkınma hedefini desteklemek yönünde işlev görmelidir. Gelişmekte olan ülkeler ulusallığı koruma sürecinde sadece kendi medyalarını denetlemekle kalmamalı, sınırlarından giren ve çıkan enformasyon üzerinde de söz sahibi olmalıdır. Bu isteklerin gerçekleşmesi için Üçüncü Dünyanın her türlü kısıtlamanın ötesinde sesini duyurabilmesi; kendine özgü bir "iletişim hakkı"

anlayışını gerçekleştirmesi gerekir. Batı medyası da her şeyden önce Üçüncü Dünyayı olumsuz bir bakış açısından yansıtmayı bir kenara bırakmalı; gelişme yolundaki ülkelere daha çok yer ve zaman ayırmalıdır. Bir ülkeye iletilen enformasyon akışı o ülkenin kültürel ve ahlaki değerleriyle çatışma içinde olmamalıdır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki enformasyon akışının içerik hacim ve yoğunluğu "özgür ve eşitlikçi" olmalıdır (Hachten, 1987:133-134).

Üçüncü Dünya ülkelerinin Yeni Uluslararası İletişim Düzeni tartışması çerçevesinde en büyük destekçileri konumundaki sosyalist ülkeler ise daha radikal istekler dile getirmişlerdir. Sosyalist ülkelere göre, giderek bağımsız bir gelişim çizgisi izleyen yeni iletişim teknolojilerinin yol açtığı sorunları gidermenin tek yolu, özellikle Batılı haber ajanslarının etkinliklerini engellemek yoluyla uluslararası haber akışını sınırlamaktır. Bu ülkeler gazetecileri lisanslama, bağlayıcı nitelikte bir gazetecilik etik kodlar bütünü oluşturma, reklâmcılığı engelleme ve hükümetin basın üzerindeki denetimini genişletme amacını taşıyan girişimlere destek vermişlerdir. Bu yolla dış etkileri sınırlandırmayı ve ülkelerin sınırları içinden ve dışından akan haber ve enformasyon akışı üzerinde sıkı bir denetim uygulamayı ummuşlardır. Uluslararası özgür enformasyon akışı doktrinini ise ülkelerin egemenliğe dayalı siyasal otoritesini zayıflatan en ciddi düşman olarak nitelendirmişlerdir. Nitekim, Sovyet yazar Yermoshkin'e göre:

...Özgür haber akışı kavramı... enformasyon emperyalizminin ideolojik bir maskesi haline gelmiştir. Bu kavram, önde gelen Batılı ülkeleri, belirli bir ülkeye yayınladıkları enformasyon ve propaganda malzemesinin içeriğinden kaynaklanan birtakım sorumluluklardan kurtarmakta; dış politikaya yönelik propaganda alanında özel şahısların ve kurumların etkileri açısından... sınırsız özgürlükler sağlamakta; enformasyonun yayılımında rol oynayan uluslararası kanalların Batılı enformasyon merkezlerince denetlenebilmesini ve bunların diğer insanlar için evrensel ve tek olası model olarak "burjuva değerleri, yaşam biçimi ve sosyo-politik sisteminin" kalıcı bir hale getirilebilmesi için kullanılmasını kolaylaştırmakta; kitle iletişim araçları yoluyla egemen devletlerin iç işlerine karışmayı mümkün kılmakta ve yıkıcı propaganda ve psikolojik savaşı meşrulaştırmaktadır (1984:14-15).

Batılı ülkeler; Üçüncü Dünya Ülkeleri ve sosyalist ülkelerce değişik oranlarda savunulan bu stratejileri "enformasyonun manipülasyonu" olarak adlandırarak uluslararası haber akışlarını sınırlandırıcı olarak değerlendirdikleri bu önlemleri tümünden reddettiler. Batılı ülkelerin uluslararası haber akışı konusunda izledikleri politikanın temel ögesi, başlangıçta da belirttiğimiz gibi, "özgür akış"a yönelik bir gerekliliğin sürekli olarak vurgulanmasıydı. ABD hükümet politikası "özgür haber akışına ilişkin ahlaksal ilkenin uluslararası alanda kabulünün haberleşme ile ilgili her türlü sorunun çözümü için temel oluşturması gerektiği" önermesine dayanmaktaydı (Spero, 1982:149). Sözü edilen ana görüş çerçevesinde geliştirilen temel önermelerden biri, niteliksel açıdan Üçüncü Dünya haberlerini vurgulamaktan çok, bu tür haberleri ulusal politik gelişme

süreçlerine ilişkin olarak geliştirecek yeni bir demokratik anlayışla uyumlu bir hale getirmektir. Öte yandan, diğer bir önermeye göre, ABD gelişmekte olan ülkelerin iletişim olanaklarını arttırma sürecine katılmalıydı. Medya kaynaklarının ve enformasyon akışının dağılımındaki dengesizlikler yalnızca gelişmekte olan ülkeleri ilgilendirmeyip, aynı zamanda gelişmiş ülkelerin de sorunuydu; zira bu durumun devamı "özgür düşünce pazarı" kavramına zarar verebilirdi. ABD medya üzerindeki devlet tekeline karşı çıkmalıydı; ancak bunu yaparken devlet tekeli kavramıyla devlet müdahalesi kavramları arasında bir ayırım yapılmalı ve böylece UNESCO bünyesinde geliştirilen *İletişimin Geliştirilmesi İçin Uluslararası Program (International Program for Development of Communication – IPDC)* kanalıyla hem bağımsız, hem de hükümete bağımlı nitelikte ikili bir yapıyı benimseyen ülkeleri teşvik ederek uluslararası alanda daha esnek bir yapıya kavuşturulmalıydı (Mehra, 1986:157-158).

Ancak başlangıçta Batılı anlayış çerçevesinde enformasyon dolaşımını düzenleyen normatif kuralların önemini azaltan ve ağırlığı teknik ve yapısal çözümlere veren bu proje, söz konusu konferansta ortaya çıkan gelişmeler sonucu Yeni Düzen hareketiyle aynı çizgiye gelince muhafazakâr Reagan yönetimi Birleşmiş Milletler ve UNESCO'ya karşı saldırganca bir tutum izlemeye başladı. Zira, birçok üye devletin desteğiyle kuruluşun kaynaklarının giderek artan oranda iletişimsel etkinliklere ayrılması ve bu etkinliklerin de uluslararası iletişimin demokratikleşmesi hedefine odaklanması yaygın Amerikan çıkarları açısından kabul edilmez bir durumdu. Sonuçta UNESCO'da beliren uzlaşmacı tavırlara ve Ulusal Komisyon ve dışarıdaki diplomatik misyon birimlerinin UNESCO'da kalma yönündeki belirgin desteğine rağmen, ABD 1985 yılında UNESCO'dan ayrıldı. ABD'nin bu eylemi ise Yeni Uluslararası İletişim Düzeni hareketinde ve uluslararası ilişkiler tarihinde bir bölümü kapattı. Ne var ki, tartışmalar haber akışları ve güç arasındaki ilişkiye dönük bir hassasiyet oluşturdu ve yoksul bölgelerde haber yayılımını gerçekleştirmek üzere gazetecilik eğitimi ve teknolojilerini geliştirmeye yönelik bir dizi inisiyatifin başlatılmasına öncülük etti.

3. Küreselleşme ve "Karşı-Akışlar"

Küreselleşmenin uluslararası ileti akışları üzerindeki en belirgin etkilerinden biri içeriğin haber ve eğlencenin yanı sıra turizm, uluslararası konferanslar, bilimsel bilgi alışverişleri gibi alanları da kapsayacak bir biçimde "enformasyon"a doğru hızla genişlemesidir. Eğitimsel, siyasal ve ekonomik materyallerin ve personelin uluslararası sınırlar arasında akışına değin enformasyon değişimi de genel çerçeveyi tamamlamaktadır. Tüm bu değişken alanları birleştirmek üzere dijital teknoloji ile olanaklı hale gelen uydu ve kablolu televizyon ve kısmen yayıncılık ve telekomünikasyon ağlarının deregülasyonu ve özelleştirilmesinin bir sonucu olarak gelişen çevrimiçi iletişim, uluslararası enformasyon akışının temel taşıyıcısı konumunu kazanmıştır. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği Aralık 2004 tarihli raporunda dünya çapındaki internet

kullanıcılarının 2000 yılında yaklaşık 360 milyondan 2004 yılının ortalarında 700 milyona ulaştığını açıklamıştır. Yine de bu sayı internet kullanıcılarının aynı yıl itibarıyla dünya nüfusunun yalnızca yüzde 12.7'sini oluşturduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Öte yandan, küresel basın ve radyo gazeteciliği geçen yüzyılın neredeyse tamamı boyunca sabit bir yapılanma içinde işlev görürken, küresel televizyon son on beş yıl içinde gelişmiştir. 1990'ların başında uydu teknolojisi bazı televizyon haber örgütlerine küresel olayları küresel izleyicilere doğru yaygınlaştırmanın yanı sıra, olayları yapılandırma ve siyasal ve kamusal yanıtları küresel ölçekte somutlaştırma yönünde önemli kolaylıklar sağlamıştır.

Küresel enformasyon akışına ilişkin olarak varlık kazanan yaklaşımlar "kültürel emperyalizm" ve "küreselleşme" olmak üzere iki karşıt kuram temelinde ele alınabilir. Kültürel emperyalizm kavramına bağlı kalan yazarlar enformasyon akışını tanımlarken egemenlik yapıları, toplumsal olanın açılmasında ekonomik olanın merkeziliği, Batılı medya şirketlerinin siyasal iktidarlara oluşturduğu ilişkiler, bu şirketlerin medya piyasasındaki etkinlikleri ve medya alanında ortaya çıkan eşitsiz güç ilişkilerinin jeopolitik görünüşleri üzerine odaklanmaktadır (Herman ve McChesney, 1997; Sparks, 1998; Boyd-Barrett, 1998). Bu bağlamda günümüz medyasının genel görünümü dahilinde küresel olanın payının oldukça az olması nedeniyle küreselleşmenin neden olduğu nicel değişimleri niteliksel bir dönüşümün anahtarı olarak göstermek yanlıştır. Yeni iletişim teknolojilerine dayalı medya endüstrinin büyümesi durmaksızın yaygınlaşan kapitalist genişlemenin ve medya etkinliğinin dünya ölçeğinde Batılılaşmasının bir yansımasıdır. Batılı iletiler yerel gelenekleri takip etmekte ve zayıflayan bu temel karşısında uygulanabilirlik alanını genişletmektedir. Küreselleşme söylemi ise esasen bu tabloyu belirsizleştirmek için kullanılan ideolojik bir araç olarak algılanmalıdır.

Bu tür görüşlere karşılık, var olan gelişmeleri küreselleşmenin kendine özgü bütünselliği içinde değerlendiren yaklaşımlara göre, enformasyon akışının yoğunlaşması küreselleşme sürecinin merkezinde yer alan uzamsal/zamansal dönüşümleri örnekleyen küresel medya düzlemindeki gerçek yapısal değişimleri yansıtır (Held, 2004; Tomlinson, 1999; Beck, 2000). Küresel toplumun sermaye akışı, bilgi akışı, teknoloji akışı, örgütsel iletişim akışı, görüntüler, sesler ve simgelerin akışı gibi genel anlamda akışlar etrafında inşa edildiğini öne süren Castells'a göre:

...Akışlar yalnızca sosyal örgütlenmenin bir unsuru değildir: Bizim ekonomik, siyasi ve sembolik hayatımıza hâkim olan süreçlerin ifadeleridir. Mesele gerçekten böyleyse, toplumlarımızdaki hâkim süreçlerin maddi desteği bu akışları destekleyen, onların eşzamanlı olarak birbirine eklenmesini mümkün kılan unsurların toplamıdır. Ben de zaten, ağ toplumunu şekillendiren, ona hâkim olan toplumsal pratiklerin ayırıcı özelliği olan yeni bir yaşamsal biçim olduğu görüşünü ileri sürüyorum: *Akışların uzamı. Akışların uzamı, akış üzerinden işleyen, aynı zamanda gerçekleşen*

toplumsal pratiklerin maddi örgütlenmesidir. Akışlar derken, toplumun ekonomik, siyasi ve sembolik yapılarındaki toplumsal aktörlerin sahip olduğu birbirinden fiziksel olarak ayrı konumlar arasındaki amaçlı, tekrarlanan ve programlanabilir teati ve etkileşim dizilerini kastediyorum. Hâkim sosyal pratikler, hâkim sosyal yapılara içkin olan pratiklerdir. Hâkim yapılardan, iç mantıkları geniş anlamda toplumun toplumsal pratiklerini ve toplumsal bilincini şekillendirmekte stratejik bir rol oynayan örgütlenmeler ve kurumların düzenlemelerini anlıyorum. (2005:547-548)

Benzer görüşler bağlamında küresel medya ortamı Batıdan dünyanın diğer yerlerine doğru yayılan tek yönlü bir akışla nitelendirilmemekte; özellikle bölgesel düzeyde yeni alternatif üretim merkezlerinin oluşumu karşısında yeni, çok-yönlü, çok-sesli ve multimedya merkezli akışların tanımlanması literatürde giderek daha fazla yer bulmaktadır (Cunningham vd., 1998; Curtin, 2003; Chalaby, 2002). Söz konusu görüşlerin, etki alanını giderek genişleten küresel ileti akışlarına karşı "iyimser" bir yaklaşım geliştirdiğini ileri sürmek mümkündür. Bu yönde Batılı olmayan medyanın küresel yayılımının medyaya erişimdeki eşitsizlikleri azaltabileceği, daha kozmopolit bir kültürün gelişimine katkı sağlayabileceği ve oluşturulan karşı-akışlar yoluyla kültürel kimlikleri biçimleyebileceği, grupları harekete geçirebileceği ve yeni uluslarötesi özel ve kamusal alanları oluşturabileceği dile getirilmektedir (Volkmer, 2003; Sreberny-Mohammadi, 1991; Kaldor, 2003).

Thussu'ya göre, küresel medya trafiğinin, ABD merkez olmak üzere, Batıdan dünyanın diğer taraflarına yalnızca tek yönlü olarak akmadığına ilişkin yaygın kanıtlar bulunmaktadır; ancak söz konusu trafiğin Batı lehine orantısızlık içerdiğini de belirtmek gerekir. Kahire, Hong Kong ve Mumbai gibi Güneyli kent merkezlerinden kaynaklanan ve değişik dillerde üretilen kültürel malların ticaretini gerçekleştiren bu yeni ağlar "alt-akışlar" olarak adlandırılacak bir oluşumu temsil etmektedir. Dijital teknoloji, özelleştirilmiş ve deregüle edilmiş yayıncılık ve uydu ağları içeriğin giderek genişleyen bir biçimde küresel Güneyden Kuzeye doğru akışına neden olmuştur. Örneğin telenovelaların ya da Kore ve Hint filmlerinin olduğu kadar pan-Arap *Orta Doğu Yayıncılık Merkezi (Middle East Broadcasting Center: MBC)*, öncü nitelikteki 24/7 haber ağı *El-Cezire* ya da Çin diasporasına Mandarin dilinde hizmet veren *Phoenix* kanalının da uluslararası görünürlülüğü süreç içinde artmıştır (2007:23). Söz konusu akışlarda Batı lehine var olan dengesizlik diğer kuramsal yaklaşımlarda fazla ön plana çıkarılmamakta; küresel dönem, yöneten ya da denetleyen belirli bir güç merkezinin yokluğu ile nitelendirilmektedir. Dünyanın bu merkezsizleştirilmesi "Birleşik Devletlerin artık dünya imge sisteminin kuklacısı olmadığı, imgesel alanların uluslarötesi yapılanmasında yalnızca bir nodül olduğu" anlamına gelir (Appadurai, 1996:31).

Küresel karşı-akışlar bağlamında üzerinde durulan diğer bir alan da diasporik medyalardır. Uluslarötesi kültürel topluluklar olarak tanımlanabilecek diasporaların oluşturduğu iletişimsel karşı-akışlar ulus-merkezli yaklaşımların

sınırlarını öteleyerek literatürde kendilerine daha çok yer bulmaktadır (Karim, 2003; Sinclair ve Cunningham, 2000). Diasporik grupların çevresinde ve bu gruplar tarafından dolaylandırılan iletişimin küresel medyaya ilişkin karşı-akışların açılmasında anahtar rol üstlendiğini savunan Georgiou ve Silverstone'a göre, farklılaşan kültürel içerik ve iletişim akışları da ortak imgelem ve enformasyon aracılığıyla beslenen uluslarötesi mekanizmaların yansıtıcısı olma özelliğini kazanmıştır. Diasporik topluluklar uluslarötesi medya kültürlerinin oluşumunda genellikle "görünmez kozmopolitanlar ve dikkati çekmeyen katılımcılar" olarak iletişimsel etkinliklerde kentsel alanları farklılaştıran ve dolaylandırılmış tüketici kültürlerinin uyumlu ve rekabetçi öğelerini oluşturan kentsel ve kent-ötesi ağların öncüleridirler. "Diasporalar uluslarötesi ağları da kurarlar; tikelci kültürel oluşumları geliştirirler ve dolaylandırma sürecindeki farklı kimlikleri yapılandırır" (2007:45).

Küreselci yaklaşım çerçevesinde vurgulanan diğer bir husus, kültürel olanın ekonomik ve siyasal olandan daha önemli bir hale gelmesiyle birlikte enformatik akışların diğer endüstriyel ürünlerin akışının önüne geçtiği ve başat bir nitelik kazandığıdır. Enformatik akışları "simgesel değişimler" çerçevesinde tanımlayan Waters'e göre, ilişkileri uzamsal başvuru kaynaklarından bağımsızlaştıran, kolayca taşınabilen ve en önemlisi de insani gereksinimleri kapsama anlamında evrensel anlamlılık iddiasında bulunabilen simgeler bu özellikleriyle fiziki oluşumların üzerinde yer alırlar. Böylelikle "materyal değişimler yerelleşirler, siyasal değişimler uluslararasılaşırlar ve simgesel değişimler de küreselleşirler". Bu da insan toplumunun küreselleşmesinin, kültürel düzenlemelerin ekonomik ve siyasal düzenlemelere göre ne denli etkin bir biçimde gerçekleştirildiğine bağlı olduğunun bir göstergesidir (1995:9). Küreselleşme ile birlikte kültürel olanın önem kazandığına dikkat çeken bir başka yazar Hannerz'e göre, kültür düşüncesi az ya da çok örgütlenmiş bir dizi düşünce ve ifade farklılığının tümünü kapsayarak geçmişte olduğundan daha önemli bir hale gelmiştir ve bu süreçteki en etkin araçlar medya teknolojisinin sağladığı yaygın akış olanaklarıdır (1996).

Bu tür görüşlerle bağlantılı olarak ileri sürülen diğer bir görüş de enformasyon akışları yoluyla yaygınlaşan küresel kültürün ulusal izleyicilerin spesifik beğenilerinden giderek kopmakta olduğudur. Küresel dünyada ulusal kültürlerin türdeşliğinin yerini kozmopolit bir kültürün almakta olduğunu ifade eden Beck'e göre, bu kapsamda söz konusu olan kültürel çeşitlilik, açıkça farklı olan kültürlerin ve toplumların yerel düzeyde birbirleriyle iç içe geçmesi, yan yana yaşaması ve çatışması ve çok çeşitli geleneklerin "kritik bütünleşmesi" anlamına gelir (2005:112). Lull'a göre, kendi içinde uyum ve bütünlük taşıyan ulusal kültürlerin yerini kültürel melezleşme almıştır. "Kültürel melezler var olan kültürel malzemeleri ve imleri daha incelikli malzemelere ve geçişken tema ve temsillere dönüştürme ve daha sonra da bu biçimleri diğer biçimlerle kaynaştırma yoluyla

oluşan rutin iletişim değişimi tarafından yapılandırılır". Günümüzde var olan küresel nitelikteki kültürel melezler yeni fiziksel mekânlarda oluşturulan kültürel sentezlerin üretimi ve bu yeni sentezlerin "orijinal" mekânlara geri sunumuyla dolayımlandırılırlar (2001:157). Benzer görüşler ileri süren Held'e göre, kültürel içerikten bağımsız olarak yeni iletişim alt-yapıları düşüncelerin, ürünlerin ve imgelerin dolaşımına ilişkin olarak küresel ve bölgesel düzlemde büyük artışlara neden olmuştur. Bunlar çok büyük uzaklıklar arasında imgelerin ve nesnelerin dolaşımını büyük bir yoğunluk, hacim ve hız aracılığıyla olanaklı kılmış; aynı zamanda toplumsal yaşamın simgesel yoğunluğunda da artışa neden olmuştur. Bu ise her türden daha yerel ya da ulusal kültürel projenin içinde geliştiği kurumsal bağlamı ve kültürel özerkliğe ilişkin ulusal politikaları önemli ölçüde değişikliğe uğratmıştır (1999:370).

Sonuç

Uluslararası enformasyon akışları dünya ekonomisi, siyaseti ve kültüründe ortaya çıkan gelişmelerin birebir yansıtıcısı konumundadır. Söz konusu akışların etkileri yerel, ulusal, bölgesel, uluslararası ve uluslarötesi alanlara uzanan bir yaygınlığa sahiptir. Bu alanlar arasında gerçekleşen dolayımlandırılmış ilişkilerin etki ve yaygınlığı günümüzde küresel enformasyon akışları aracılığıyla görünür kılınmaktadır. Nitekim, dijital ağlarla sarmalanmış bir dünyada siyasal söylem, ekonomik data, bilimsel araştırma, kişisel iletişim, habercilik ve medyatik eğlence gibi her türden enformasyon baş döndürücü bir hızla dünyayı dolaşmaktadır. Yeni enformasyon teknolojileri ise enformasyonun üretimini, tüketimini ve dağıtımını zamansal ve uzamsal sınırlıkların ötesine taşımış bulunmaktadır. Dolayısıyla medyanın hareketliliği giderek dijitalleşen küresel iletişim ortamının temel karakteristiği haline almıştır.

Uluslararası enformasyon akışı literatürde kültürel emperyalizm/küreselleşme karşıtlığı ekseninde tanımlanmaktadır. Kültürel emperyalizm kavramına dayalı olarak geliştirilen açıklamaların, yoğun olarak barındırdığı ekonomik vurgu nedeniyle, küresel dünyada oluşan kültürel dönüşümlerin spesifik yönlerini açıklamakta yetersiz kaldığı ileri sürülmektedir. Bu bağlamda dile getirilen görüşlere göre, "Yeni Uluslararası İletişim Düzeni"ne ilişkin UNESCO tartışmalarında vurgu yaygın iletişim akışlarına verilirken, dünyanın farklı bölgelerinden gelen seslerin gerçekte farklı türden haber ve ileti türleri içinde nasıl nitelendirildiği ve yapılandırıldığına ilişkin pek az şey söylenmektedir. Medya ve kültürel emperyalizme ilişkin kavramsal perspektifler de benzer temsili yetersizlikler barındırmaktadır. Söz konusu perspektifler enformasyona ilişkin iletişimsel yapılar ve bu yapıların kamusal söylemin kolaylaştırılması ya da engellenmesine yönelik etkileri üzerinde durmamaktadır. İçerik ise ancak belgelendirilen ürün akışları ya da haber söyleminin ideolojik doğasına ilişkin genel eleştiriler çerçevesinde ele alınmaktadır (Cottle ve Rai, 2008 :159, 161).

Enformasyon akışını küreselleşme sürecinin kendi sınırlılıkları çerçevesinde değerlendiren kültürelci söylemler ise günümüz koşullarında söz konusu akışların ekonomi-politiğini açıklamada yetersiz kalmakla suçlanmaktadır. Buna göre, küresel medya düzeninin merkezleştirilmesi, operasyonel anlamda medya ürünlerinin karşılıklı değişimini sağlayan bir dizi önemli merkezin olduğu, fakat bunların hiçbirinin diğerlerini yönetecek kadar büyük ve önemli olmadığı anlamına gelmektedir. Oysa ki, televizyon programlarındaki ticaret esasen ABD yapımı programların ticaretidir. Diğer ihracatçılar da vardır; ancak hiçbiri Amerikan şirketleri ölçeğinde işlev görememektedir. Öte yandan kültürel medya ürünlerinin üretiminin endüstriyel üretimin diğer biçimlerinden daha önemli olduğunu iddia etmek ve dolayısıyla kültürel olanı ekonomik ve politik olanın üzerine yerleştirmek de somut veriler açısından doğru değildir. Kültürel ürünler ABD başta olmak üzere Batılı medya endüstrileri tarafından işlev gördükleri pazarların duyarlılıklarına uygun gelecek şekilde üretilmektedir. Buna karşılık, "kozmpolit" kültürel ürünler karşısında ulusal kimlik örüntülerinin eridiğini ileri sürmek de mümkün değildir. Küresel ya da yerelin devleti zayıflattığına ilişkin bir kanıt da yoktur. Hem küresel, hem de yerel kitlesel medyanın önemli boyutlarıdır; ancak bunlar varlıklarını ulusalın yanı başında sürdürmektedir. Aralarında çatışma olsa da bu, birinin diğer ikisi tarafından çöktürüldüğü anlamına gelmez (Sparks, 2007).

Görüldüğü gibi uluslararası enformasyon akışlarına ilişkin çalışmalar alanında bugün var olan durum kavramsal yakınlaşma eğilimlerine rağmen, hâlâ belirgin farklılıkların varlığını koruduğuna işaret etmektedir. Farklı entelektüel birikimlere sahip araştırmacılar genellikle belirli bir düzeyin genel kavram ve yöntemlerini kullanarak bu düzey içinde çalışmaya yönelmektedir. Pratik endişeler hem farklı düzeyler arasındaki "dikey" gidiş gelişleri, hem de ileti üretimine ilişkin "yatay" alışverişleri anlamlandırmaya yönelik kuramsal ve ampirik çabaları sınırlandırmaktadır. Bu nedenle konumuz açısından enformatik akışlara yönelik kavramsal gelişim, iletişimi ileti üretiminden ileti tüketimine kadar uzanan siyasal/ekonomik bir süreç olarak gören daha geniş bir yatay spektrumun yönlendiriciliğinde çeşitli kültürel "haritaları" birleştirmeye yönelik çok-düzeyleli dikey perspektiflerin güçlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Uluslararası enformasyon akışı gibi çok dinamik ve değişken bir alan, söz konusu ilkeler çerçevesinde biçimlenen ve süreç içinde gelişen genel bir oyaşma sonrası küresel toplumun iletişimsel portresini daha eksiksiz olarak yansıtmaya devam edecektir.

Kaynakça

- ADİL, İdris (1991). *Haberde Dışa Bağımlılık*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayını: 30.
- ALLEYNE, Mark D. (1997). *News Revolution: Political and Economic Decisions About Global Information*. New York: St. Martin's.
- APPADURAI, Arjun (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- BECK, Ulrich (2000). *What is Globalization?* Cambridge: Polity.
- BECK, Ulrich (2005). *Power in the Global Age*. Cambridge: Polity.
- BOYD-BARRETT, Oliver (1979). "Media imperialism: towards an international framework for the analysis of media systems" içinde James Curran, Michael Gurevitch ve Janet Woollacott (der.), *Mass Communication and Society*. London: Open University:116-135.
- BOYD-BARRETT, Oliver (1998). "Media imperialism reformulated" içinde Daya Kishan Thussu (der.), *Electronic Empires: Global Media and Social Resistance*. London: Edward Arnold:157-176.
- CASTELLS, Manuel (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*. 1. Cilt: Ağ Toplumunun Yükselişi. Çev.: Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları:97.
- CHALABY, Jean. (2002). "Transnational television in Europe: the role of Pan-European channels", *European Journal of Communication* 17(2): 183-203.
- COTTLE, Simon ve RAI, Mugdha (2008). "Global 24/7 news providers", *Global Media and Communication* 4(2):157-181.
- CUNNINGHAM, Stuart; JACKA, Elizabeth ve SINCLAIR, John (1998). "Global and regional dynamics of international television flows" içinde Daya Kishan Thussu (der.), *Electronic Empires: Global Media and Social Resistance*. London: Edward Arnold: 177-192.
- CURTIN, Michael (2003). "Media capital: towards the study of spatial flows", *International Journal of Cultural Studies* 6(2):202-228.
- DURHAM, Meenakshi Gigi ve KELLNER, Douglas M.(der.) (2006). *Media and Cultural Studies: Key Works*. Oxford: Blackwell.
- DURMUŞ, Nurgül H. (2004). Uluslararası Dengesiz İletişim Akışı ve Gelişen Teknoloji Bağlamında Sorunun Günümüzdeki Durumu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

FASCELL, Dante B. (1976). *International News: Freedom Under Attack*. London: Sage.

GEORGIU, Myria ve SILVERSTONE, Roger (2007). "Diasporas and contra-flows beyond nation-centrism" içinde Daya Kishan Thussu (der.), *Media on the Move: Global Flow and Contra-Flow*. London: Routledge:33-48.

GROSSWILER, Paul (2004). "Continuing media controversies" içinde Arnold S. de Beer ve John C. Merrill (der.), *Global Journalism: Topical Issues and Media Systems*. Boston: Pearson:112-127.

GÜNER, Fatih (1998). Uluslararası Dengesiz Haber Akışının Ülke Tanıtımına Etkisi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

HACHTEN, William A. (1987). *The World News Prism: Changing Media and Clashing Idologies*. Ames: Iowa State University Press.

HAMELINK, Cees J. (1997). *The Politics of World Communication: A Human Rights Perspective*. London: Sage.

HANNERZ, Ulf (1996). *Transnational Connections: Culture, People, Places*. London: Routledge.

HELD, David (2004). *A Globalizing World? Culture, Economics, Politics*. London: Routledge.

HELD, David; MCGREW, Anthony; GOLDBLAT, David ve PERRATON Jonathan (1999). *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Cambridge: Polity.

HERMAN, Edward ve McCHESNEY, Robert (1997). *The Global Media: The New Missionaries of Corporate Capitalism*. London: Cassell.

KALDOR, Mary (2003). *Global Civil Society*. Cambridge: Polity.

KARIM, Karim H. (der.) (2003). *The Media of Diaspora*. London: Routledge.

LEHMAN, Maxwell ve BURKE, Thomas J.M. (der.) (1981). *Communication Technologies and Information Flow*. New York: Pergamon.

LULL, James (der.) (2001). *Culture in the Communication Age*. London: Routledge.

MEHRA, Achal (1986). *Free Flow of Information: A New Paradigm*. Westport, Connecticut: Greenwood.

MERRILL, John C. (1983). *Global Journalism: A Survey of World's Media*. New York: Longman.

- MEYER, William H. (1991). "Structures of North-South Information Flows: An Empirical Test of Galtung's Theory", *Journalism Quarterly* 68 (1/2): 230-237.
- MOWLANA, Hamid (1986). *Global Information and World Communication*. New York: Longman.
- MOWLANA, Hamid (1996). *Global Communication in Transition: The End of Diversity?* London: Sage.
- NORDENSTRENG, Kaarle ve VARIS Tapio (1974). *Television Traffic: A One-Way Street?: A Survey and Analysis of the International Flow of Television Programme Material*. Reports and Papers on Mass Communication:70. Paris: Unesco.
- ÖNGÖREN, Gürsel (der.) (1995). *Uluslararası İletişim*. İstanbul: Der Yayınları.
- RICHSTAD, Jim ve ANDERSON, Michael (1981). "Policy context for news and a 'new order'" içinde Jim Richstad ve Michael Anderson (der.), *Crisis in International News: Policies and Prospects*. New York: Columbia University Press: 9-34.
- SCHILLER, Herbert I. (1981). "Genesis of the free flow of information principles" içinde Jim Richstad ve Michael Anderson (der.), *Crisis in International News: Policies and Prospects*. New York: Columbia University Press: 161-183.
- SEMATI, Mehdi (2004). "Introduction: new frontiers in international communication" içinde Mehdi Semati (der.), *New Frontiers in International Communication Theory*. Lanham: Rowman and Littlefield: 1-16.
- SINCLAIR, John ve CUNNINGHAM, Stuart (2000). "Go with the flow: diasporas and the media", *Television and New Media* 1(1): 11-31.
- SPARKS, Colin (1998). "Is there a global public sphere?" içinde Daya Kishan Thussu (der.), *Electronic Empires: Global Media and Local Resistance*. London: Edward Arnold:108-124.
- SPARKS, Colin (2007). "What's wrong with globalization?" *Global Media and Communication* 3(2) : 133-155.
- SPERO, Joan Edelman (1982). "Information-the policy void", *Foreign Policy* 48 (güz sayısı): 139-156.
- SREBERNY-MOHAMMADI, Annabelle (1991). "The global and the local in international communications" içinde James Curran ve Michael Gurevitch (der.), *Mass Media and Society*. London: Edward Arnold: 118-138.
- STEVENSON, Robert L.ve COLE, Richard (1984). "Patterns of Foreign News", içinde Robert L Stevenson ve Donald Lewis Shaw (der.) *Foreign News and the*

New World Information Order. Ames, Iowa: The Iowa State University Press.

STRAUBHAAR, Joseph D. (1997). "Distinguishing the global, regional and national levels of world television" içinde Annabelle Sreberny-Mohammadi, Dwayne Winseck, Jim McKenna ve Oliver Boyd-Barrett (der.), *Media in Global Context: A Reader*. London: Edward Arnold:284-298.

THUSSU, Daya Kishan (2007). "Mapping global media flow and contra-flow" içinde Daya Kishan Thussu (der.), *Media on the Move: Global Flow and Contra-Flow*. London: Routledge: 11-32.

TOMLINSON, John (1999). *Globalization and Culture*. Chicago: University of Chicago Press.

TOPUZ, Hıfzı (1984). *Uluslararası İletişim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları:85.

TUNSTALL, Jeremy (1977). *The Media are American: Anglo-American Media in the World*. London: Constable.

UNESCO (1977). *Statistical Yearbook*.

VOLKMER, Ingrid (2003). " The global network society and the global public sphere", *Development* 46(1): 9-16.

WATERS, Malcolm (1995). *Globalization*. London: Routledge.

YERMOSHKIN, N. (1984). *Spiritual Neo-Colonialism*. Prague: International Organization of Journalists.